

Plattdüütsch / Friisk

Wiesen de lange Fluchtweg op de Atlas: Christel Godbersen, Petra Thomsen un Ilse Volquardsen.

INGWER OLDSEN

Wiedersehen an der Jarke – „wi weern op de Flucht“

Ulrich Erismann, Inge Carstensen, Ilse Volquardsen un Christel Godbersen hebben sik erinnert

MÖNKEBÜLL „Unse Mudder un ehr Geschwister hebben dat mol allens opschreven“, vertelt Petra Thomsen. Immer mol wedder harr dat lütte Geschichten vun de Flucht an't Enn vun de Krieg geven. „Schriev dat mol op“, harr Frunn seggt. „Mööt de Enkels un Urenkels nich ok dorvun weten?“ So harm se sik tosamen sett un wulln schriev. Nich bi jede Drapen is en Satz för dat lütte Book ruutkamen. Nich allens weten se mehr. Dat een is fröhlich un dat anner maakt trurig. So warrt tosamen lacht, tosamen weent, vertelt un sungen. Un jede Drapen fangt an mit en oostpreußische Eten. Dor gifft dat Pirogen (Bullemeier), Kartüffelköße mit utbraadte, rökerte Speck, Kartüffelpannkoken, Fuscher, Soltheringe un Klunkersupp. Dat sett se alltosamen in de Tiet torich.

Juni 1944, de Front keem neger. Vadder Rudolf Erismann weer weg as Soldat un Mudder Hulda musst mit Horst (17), Christel (13), Ilse (11), Inge (8) un Ulrich (6) de egen Buurhoff in Hallenfelde verlaten. Hallenfelde weer in de Landkreis Goldap. Dat is meist an't buterste Enn vun Oostpreußen, damals ganz neeg bi de polnische Grenz.

Sogor Vadder kreeg Heimaturlaub. Mudder ehr Neihma-

schien un anner wichtige Kraam worr op en grote Waag packt un de Reis gung na Beierswalde. De Schwien worm frielaten un all de Keu vun't Döör worm to en grote Herde. De 2. August harr sik allens wedder beruhigt, dat ging wedder na Huus. Sogor de Ern-te kunn inholt warm.

An de 19. Oktober keem de tweete Start. De Front weer wiet achtern to hören. Noch warr utsöcht. Wo wohnt noch Verwandtschaft? Angersburg

„As weern se lütte Kinner, so hebben se sik bi de Hand nahmen.“

Petra Thomsen

un Arnswalde? För de Kinner toerst noch spannend, geev dat bald ok Missstimmungen. An Wiehnachten 1944 kann sik keen erinnern.

Januar 1945 heet dat „wieder“. Schnee weer twischtiets fullen. Sleden worm packt. Panik keem op. Russische Panzers föhrten över allens, wat nich tiedig ut de Weg keem. Klocken un Schmuck worm friewillig afgeven. Hitler- un Soldatenbillers worm geschmeten. Vele Lebensmittel weern al inkasseert. Düütsche Soldaten worm misshandelt,

schoten oder verbrennt.

Mama Hulda mit ehr fief Kinner keem immer wedder in Kontrollen vun de russischen Soldaten. Oft hörten se dat Schrien vun Fruuns un Deerns, de de Soldaten in de Hände fullen weern. Dat hulp, dat Oma Russisch verstahn kunn. Irrendwie kemen se döör.

In verlaten Gutshüser worr ünnerkrapen un versöcht, sik mit annern tosamen to doon. Koolt weer dat mit 15 bet 20 Graad minus. De Fruuns worm insett to arbeiten vun de Russen. De Männer kunnern sik erst versteken un worm denn doch afholt. Broder Horst hebben se nie weddersehen. He schall bi Zwangsarbeit in de Ural umkamen sien.

So heet dat ok för Familie Erismann, immer wedder Ideen hebben to'n Överleben. Sik arrangeren mit de Russen, wat afgeven an de Polen. Wat finnen to Eten un Antrecken. De Deerns worm op jung an trucken, dormit se nich in Gefohr kemen. De Pelzmantel worr al vörher kaputt maakt, dormit sik keen Interessent finnen deit. En starke Fru, Mudder Hulda.

So reisen se mit de Familie in Güterwagens op Stroh över de Oder. Dor is to lesen vun Noot, Küll un Hunger. Vun Rotten. Un wi hören mit, wie de Doden ünnerwegens ut de Güterwa-

gens smeten warm. En lange Weg bit hen in dat Dörchgangslager Friedland.

Vadder Erismann hebben se över't Rode Krüüz funnen in Mönkebüll in Nordfreesland – ok hüüt noch jerre Tohuus. An kamen sind se an de 22. März 1947, Mudder's Gebortsdag. De Nakriegstiet is denn ok en egen Geschicht.

„Das ostpreußische Platt haben wir nie gesprochen. Unse Kinder können das hiesige Platt ... ik kunn dat ok in'e Noot“, meent Christel Godbersen. Avers de Lüüd hebben dösig dorma daan un so hebben se dat lever laten.

Na de Wende is dat nu ok wedder möglich, de ole Heimat in dat hüütige Polen to besöken: „As weern se lütte Kinner, so hebben se sik bi de Hand nahmen, hebben sungen un sind so najerre Tohuus henzanzt“, freut sik Petra Thomsen. „Sössmol sind wi intwischen dorween. Deelwies mit mit 22 Lüüd ut de Familie. Picknick hebben wi dor maakt. Un sogor op de Terrassen seten bi de hüütige Eigentüme.“ Un de een oder anner Steen un Kachel vun dat ole Tohuus is mit hen na Mönkebüll wannert. „Bloß unser Fluss, die Jarke, ist viel kleiner als wir uns das eigentlich vorgestellt hatten“, meent Ilse Volquardsen en beten enttäuscht. *Ingwer Oldsen*

Di Tabakdoos fan Lorens Petersen de Hahn

SÖL Bikeent wiar di Tabakdoos fan di ual Fritz, di prouisisk köning Friedrich II., wat hom sagaar jen Lop dit Leewent retet, dach üp Söl es et di Tabakdoos fan di Greenlön-Kumandöör Lorens Petersen de Hahn, hur deling jitt fan snaaket uur. Hi salev skreev sin Noom me tau „a“, „de Haan“, waarskiinelk eeder holöns Mönster. Saken em dit tömenst üp di Tabakdoos lees, wat em nü ön't Museum ön Kairem biluken. Deling uur di ual Kumandöör miisttir „de Hahn“ skreen – en hoken di sölwern Doos sjocht, maat wes uk hol wat muar aur „de Hahn“ weet: Tö dit Jen fan di soowentaint Jaarhöner faart fuul Koptains fan di Nuurfriisk Ailöner öner di Fläg fan Hamborig of Holön üp Walfeskfang. Sa üs üp Föö di „Lekel Matthes“ kãm tö des Tir uk fan Söl en gurt bekeent Koptain, Lorens Petersen de Hahn. Hi waar 1668 ön Ual-Raantem bören en waar 1693 al Greenlön-Kumandöör üp en Skep fan Hamborig „Di swarte Arend“. Man hi wiar uk al üs Dreengme sin Faaöer üp See üt om Jering en maast me hom flöcht, aurdar ja ark Jaar fan Denmark kãm, om Kärming fan di Ailöner fuar di Krichskeepen tö haalen. Sa es hi da me sin Faaöer dit jest Lop me üp Jering fuar Heliglön kemen.

Di Feskers fan Heliglön wiar hom tö lai, sa fortelt di Legend. Jen Dai es hi eeder ap, jer dat di Sen äpping, ging fan jen Henhak tö di öder en kret di Huaanen sa lung wat fuar, hen dat's altermaal kret. Di Feskers kãm üt Bären her fuul muer Fesken, aurdar's sa eeder önerwai wiar. Sa her hi sin Oognoom „Lorens de Hahn“ fingen. Wan di arnii Jering tö fangen wiar, fing Lorens Önerrocht fan ual Koptains, wiar mal flitig en kür sa al me 25 Jaaren en Skep kumandiari. Fan 1693 bit hentö 1735 wiar

Lorens de Hahn Kumandöör, es 38 Mol me en Skep tö Greenlön feeren en heer 169 Walfesken mebraacht.

Hat wiar ek lecht en hat jaav uk Tiren, hur's ek sa fuul fang kür, man hi her dach Lek en kãm ek tö Malöör me sin Skeepen. Me 67 Jaaren bleev hi gans üp Söl ön sin Hüs, wat hi 1699 becht her en waar en gur en girocht Strön- en Düneminspektöör. Hi wiar nü en mal rik en hooch achtet Man üp Söl en hi döör fuul fuar di ärem Lir en di Sêrk.

Ön't Jaar 1967 waar sin historisk Hüs döör en Brantstifter totaal tönöntmaaket, man hat waar ön dit Bütent

wiar Hüsmasters diar, en jü heer uk leeterhen salev ön't Museum aarbert en Föörings maaket. Renate weet, hur wichtig dit es, historisk Saaken üp Söl fuar di maist Generatsjoonen äptöwaarin. Jü uunet naibi en heer fuul Birööring me di Naiberskep.

Sa es dit uk kremen, dat Gonda Maria Krüger me Renate bisnaket her, dat di wertfol Saaken fan hooer Fuarfaaren ek fan't Ailön kum maast en ön't Museum fan di Söl'ring Foriining en Plaats fo skol, wan jü ek muar leewet. Nü haa Gonda Maria Krüger hooer Jungen Gabriela en Kay Grootz diarfuur söricht, dat di Wensk fan jaar

Di Tabakdoos sjocht uk jitt eeder 300 Jaar rocht gur üt. MAREN JESSEN

Museum ön Molfsee eederbecht, sa ken em deling uk üp't Fastlön se, hurdelig tö des Tir üp Söl becht waar. Uk ön't Museum fan di Söl'ring Foriining ön Kairem ken em wat aur Lorens de Hahn tö weeten fo. Jir es nütris uk sin Tabakdoos tö sen, wat töfuaren ön priwaat Hun wiar. Laiden uur Sölring Antikwiteeten aaft eeder't Fastlön forkoopt, man jir wiar't öders, dan Renate Schneider her di rocht Taacht, üs et om di Saamling fan Gonda Maria Krüger ging.

Renate Schneider heer hooer Jungenstir ön didiarem Museum töbraacht, hooer Aalern

Mooter, wat ön di Martsmuun stürwen es, omseet waar.

Nü ken em Saaken fan fuul bikeent Sölring, wat tö jaar Familij jert, Stek fuar Stek ön't Museum ön Kairem bewuneri. En aurdimaaten daik en wichtig Ding es di Tabakdoos fan Lorens Petersen de Hahn.

Didiarem Doos heer uk di Noomer fan di eederfölicht Koptains üt di Familij sent Generatsjoonen iingrawiaret fingen en ken sa en lüng Staatij fortel. Di Öntskering fan di Sesken Grootz fuar dit Museum es en Bispöl, wat wert es om dit eeder tömaakin.

Maren Jessen

Harfsthuuchschölj 2016

NORDFRASCHLÖNJ Arks iir önj e harfst lääst e Friisk Foriining tu harfsthuuchschölj. For hu deege laawet huum tu huupe, liirt tuhuupe än forällem liirt huum foon enouder. Önj e Dansk Højskole önj Jarplund bai Flansborj koon huum fain booge; enarken heet san äine dörsch. Deer as en gruten turnsool, en spaalteele

schölj hät südänji uk, dat ham e kiming feranert.

Di noome „huuchschölj“ as ai tufali. Huum liirt nämluk ordi wat. Jü üülj liirerin Greta Johannsen büt en fraschkurs önj e biblioteek önj. Deertu heet jü spale mabroocht, wat jü iinj-sen for hare schouler önj Foortuft mäaged heet. Stiped wärt jü önj e kurs foon da, wat

huum äles, wat wichti as: weer da kurse san, wan et wat tu ääsen jeeft än natörluk uk dat, wat for di een awt program doont. Saandi jeew et uk nuch ütfluch: jarling wörd e Rugholt-ütstaling önjkiiked. Dat program as prupeful; huum koon ai äles üt-präiwe. Deeram kaame maning uk mör as iinj tooch tut harfsthuuchschölj. Zentangel wus leest iir di hit. Huum mäält fiine straage än heet ma e tid en fain bil, uk wan huum goor ai mäale koon. Jarling fersäke gäns oudere frasche di zentangel-kurs bai Malte Frank än deer wärt ordi läaked.

Önj e wärkstää wiset Blaike Pietsch, hü huum seelwe üt en stuk hult en schriwer mäage koon. Dat luket oofting ai bait jaerst tooch; ouers awäädrie heet huum en nat önjtänken foone harfsthuuchschölj. „Jüst schriwscheew-manschme koon aw e harfsthuuchschölj wat nais ma da hönje ütpräiwe“, säit Anne. Jü uuegt önj en biblioteek.

Bai ääl daedere ünlike keere as et niinj wuner, dat jarling da plätze matiinj wach wjarn: ma 51 diilnaamere köm et tu en naijen harfsthuuchschöljrekord. Et harfsthuuchschölj as äam for wäksne än bjarne. Huum mör waase wal, koon hãl bai e Friisk Foriining eefterfräge.

Karin Haug

Bai e fraschkurs spaale uk maning spale en rul. FRIISK FORIINING

än en wärkstää. Än huum fant maning meeklike plätze, weer huum ham ältens wi dräawe koon. Twasche da änkete kurse, wat natörluk aw frasch luupe, kamt et da mäaste diilnaamere deeraw önj, seelwe frasch tu snäaken. Maning kaame foon wid wach, am hu deege e spräke tu hiiren unti tu snäaken unti uk bääder tu liiren. Deerfor häawe's en önj-steeger, weer jüst dat awstoot. Ja san ai kiif, wan huum ja ferbäädert. Harfsthuuch-

frasch älgödj koone. Ouers uk wan nuch en lait mör liire. Godber snäaket tum baispal ai arken dai frasch. Hi fröit ham ouer ark nai uurd sü as „wader“. Dat mäaget huum ma klause, wan's stjunke: huum hängt ja büte for, deerma's wi frisch san. Da särke wärde waderd! Sü'n uurd wärt salten brüik; duch Godber wal et nü önjstää for da tjüsche uurd naame.

Forne, weer huum rinkamt, hängt en grut toofel. Deer fant

Wedder oplegt: Dat swarte Peerd

BREDSTEDT „Ool Buer Ketel stunn mit sien Knecht Nis op de Schüündeel bi't Garstendösch. Dat weer en suer Stück Arbeit...“ Ganz veel Minschen in Nordfreesland kennen de Geschicht „Dat swarte Peerd“ oder „Di suurte hängt“.

Un ganz veel Minschen kennen ok Geschichten vun un ut Thamsens Kroog op Bongsiel. Nu is de wedder dor, de dulle Lögingeschicht vun Lauritz Thamsen mit de Raderungen vun Alexander Eckener. Dor verwischen sik Woehrheit un Lögen. Un wenn en Bongsiel beleven deit in'e Harvsttiet, wenn dat froh düster warrt un de Nevel deep över de Masch hangen deit, denn warrt so'n Geschicht eenfach wedder lebennig.

Alexander Eckener hett en poor vun de schönsten Geschichten tosamenfaat un 1918 in Berlin veröffentlicht – damals al mit de grote Ganner op de Ruch vun dat swarte Peerd vörn op. 1967 keem denn de Veröffentlichung vun dat Nordfriisk Instituut mit en freesche Översetten dorto. In dat aktuelle Nawoort vun Professor Thomas Steensen gifft dat veel to weten över Personen un dat Rundherum.

„Dat weer nu en sunnerboren Liekentog, ahn Sarg un Kränz, aver mit en groot Gefolg. De Hahn un de Höhner, de Woort un de Aanten, de Ganner un de Göös...“ En beten swarte Humor mutt eenal afkönnen. Avers, wer sik en beten in ole Tieden rindenken kann un sik de Billers vun Ecke-

ner gern ankieken mag, de kann veel Spooß an de Geschicht finnen.

Opschreven is dat op Plattdüütsch, Nordergoesharder Friesch, Bökingharder Frasch un Hochdüütsch. Bi dat kann een ok noch de hiesigen Heimatspraken binanner stellen un mitnanner verglieken. As Bonus giff en CD dorto mit Opnahmen vun Claas Rieken op Platt, mit Thede Boyesen op Frasch un mit Christine Petersen op Friesch (vun 1993).

„Ketel un de Slachtermeister seten wielde gräsig vergnögt bi ehr Tee un Kööm. Fief Reisen harr se al hatt un kregen jüss de sösste; all Kummer weer daalspöolt, un de lustigen Döntjes kemen bavenop to swemmen...“ *Ingwer Oldsen*

Dat swarte Peerd/Di suurte hängt; ISBN 978-3-88007-403-3; Verlag Nordfriisk Instituut, Bräist / Bredstedt, 24,80 Euro.